

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇLER

Dr. Bilâl N. ŞİMŞİR
E. Büyükelçi, Tarihçi, Yazar

Özet: Türkiye ve Bulgaristan Birinci Dünya Savaşı'nda (1914-1918) müttefik idiler, aynı safta savaştılar ve yenildiler. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandı, silahlar bırakıldı. Ama Türkiye bu defa düşman istilâsına uğradı ve Türk halkı yurdunu savunmak için yeniden silaha sarılmak zorunda kaldı. Türk İstiklâl Harbi veya Kurtuluş Savaşı başladı. Bu son savaş, Türkiye bakımından artık bir ölüm-kalım savaşıydı. Bu makalede Cumhuriyet'in ilk yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler konusu ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Bulgaristan, Türkiye, göç, Cumhuriyet, İstiklal Harbi

MIGRATION FROM BULGARIA TO TURKEY DURING THE FIRST YEARS OF REPUBLIC

Abstract: Turkey and Bulgaria were allies during the World War I. They fought together and both defeated. After the ceasefire treaty of 30.10.1918, this time Turkey were under invasion. Turkish people had to re-arm, this time to defend their territories. This last war, which is the War of Independence, has been a mortal struggle. In this article the author focuses on the migration from Bulgaria to Turkey.

Keywords: Bulgaria, Turkey, migration, Republic, War of Independence

Türkiye, İstiklâl Harbi'nde Dışarıdan Göçmen Alamadı

Türkiye ve Bulgaristan Birinci Dünya Savaşı'nda (1914-1918) müttefik idiler, aynı safta savaştılar ve yenildiler. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandı, silahlar bırakıldı. Ama Türkiye bu defa düşman istilâsına uğradı ve Türk halkı yurdunu savunmak için yeniden silaha sarılmak zorunda kaldı. Türk İstiklâl Harbi veya Kurtuluş Savaşı başladı. Bu son savaş, Türkiye bakımından artık bir ölüm-kalım savaşıydı.

Türkiye, bir var olma-yok olma savaşı verirken dış Türkleri ve dışarıdan göçmen almayı pek düşünemezdi ve düşünemedi. Bulgaristan Türkleri de bu yıllarda Anavatan Türkiye'ye göç etmeye kalkışmadılar.

İstiklâl Savaşında Türkiye'nin derdi başından aşkındı. Anadolu, bir yandan cephelerde savaşıırken, diğer yandan içerde kendi göçmenlerinin dertleriyle uğraşıyordu: Doğu Anadolu'da Ermeni saldırılarından, Batı Anadolu'da Yunan istilâsından canlarını kurtarmak için perişan halde göç yollarına dökülmüş olan on binlerce Türk insanı, hayatta kalabilmek için imdat bekliyordu. Cepheden yaralı dönen askerimiz yardım bekliyordu. Cepheler yardım bekliyordu.

6

Bu durum karşısında Bulgaristan Türkleri, -göç etmek için değil- karınca kararınca Türkiye'ye yardım etmek için harekete geçtiler. Kızılay için yardım toplayıp Anavatan'a gönderdiler. Ankara'da yayımlanmakta olan *Hâkimiyeti Milliye* gazetesinde zaman zaman bu konuda haberler çıkıyordu. İşte bu gazetenin 14 Temmuz 1921 tarihli sayısından bir kısa haber:

“Bulgaristan'daki Dindaşlarımızın Yardımı

Ankara: 13 Temmuz (A.A.) – Bulgaristan'ın birçok yerlerinde Müslümanlar tarafından Hilâl-i Amer'e iane (Kızılay'a yardım) toplanmaktadır. Bu meyanda Kızanlık'ta dercedilen iane miktarı mühim bir yekûna balığ olmuş ve İstanbul Hilâl-i Ahmer merkezine gönderilmiştir.¹

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Mübadillere Öncelik Verildi

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında artık savaş yoktu, ama başka sorunlar vardı. Genç Türkiye Cumhuriyeti, öncelikle Yunanistan'dan gelen ve

1 *Hakimiyeti Milliye* (Ankara), 14 Temmuz 1337 (1921), No. 235

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

“mübadil” denen göçmenlerin sorunlarıyla uğraşıyordu. Bunların sayısı yarım milyona yakındı. (Türkiye'nin toplam nüfusu, 1927 sayımında 16.648.270 çıktığına göre; 1923-24 yıllarındaki nüfusu tahminen 10-12 milyon kadardı.) 10-12 milyon nüfuslu Türkiye için yarım milyon göçmen az yük değildi.

Karadan denizden dalga dalga gelen onbinlerce mübadili alıp ev bark sahibi yapmak, iş gücü sahibi yapmak ve onları Türkiye halkıyla kaynaştırmak büyük bir işti. Hele savaştan yeni çıkmış, köyleri kasabaları düşman tarafından yakılıp yıkılmış olan cılız bütçeli, yoksul Türkiye için bu hiç kolay bir iş değildi. Dolayısıyla o sırada Türkiye, Yunanistan dışındaki diğer ülkelerden göçmen alamadı.

Şunu da hatırlamak gerekir: Türkiye'den Yunanistan'a giden mübadil Rumlar için Avrupa ve Amerika milyonlarca dolar yardım yaptığı halde, Türkiye'ye gelen Türk mübadillere dışarıdan yardım elini uzatan yoktu. Türkiye yalnızdı ve fakirdi. Yaralarını kendisi sarıyordu.

Bu durumda Türkiye, Cumhuriyetin ilk üç yılında Bulgaristan'dan topluca göçmen alamadı. O yıllarda Türkiye yalnız Yunanistan'dan mübadilleri kabul ettiğini, öteki Balkan ülkelerinden ve bu arada Bulgaristan'dan göçmen alamayacağını konsolosluklar ve basın aracılığıyla Balkanlardaki soydaşlara duyuruyordu. Örneğin, Sofya'da Türkçe olarak yayımlanan *Tunca* gazetesinin 23 Eylül 1924 tarihli sayısında, duyuru gibi şu haber çıkmıştı:

“Türkiye Cumhuriyeti Yunanistan'dan başka yerlerden muhacir kabul etmeyecek”.

İstanbul gazetelerinin yazdığına göre, Sırbistan'da bulunan ve Sırp zulüm ve i'tisâfına (sapıklığına) maruz kalan Müslümanlar tahammül edemeyerek Türkiye'ye hicret etmekte iseler de Türkiye Cumhuriyeti Yunanistan'dan gelen muhacirlerle fazlaca meşgul olduğundan bunlara bakamamakta ve bu yüzden sefalet içinde sokak ortalarında kalmaktadırlar. Bu gibi müessif (üzücü) hallere meydan vermemek üzere şimdilik Sırbistan'dan ve sair mahallerden (başka yerlerden) muhacir kabul etmemeğe ve gelenlere de muhacir muamelesi yapmamağa karar vermiş ve kararını konsolatolara (konsolosluklara) tebliğ etmiştir.”²

2 *Tunca* gazetesi (Sofya) 23 Eylül 1924, No. 93, s. 2

Bulgaristan ile Önce Diplomatik İlişki Kurmak Gerekliyordu

Türkiye, sadece “Yunanistan’dan gelen “*mübadillerle fazlaca* meşgul olduğu” için değil, siyasi bakımdan da Cumhuriyetin ilk yıllarında Bulgaristan’dan göçmen alamıyordu. Çünkü Bulgaristan’la Türkiye Cumhuriyeti arasında henüz diplomatik ilişki kurulmamıştı.

Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan Türkiye ve Bulgaristan, 1918’de diplomatik ilişkilerini kesmek zorunda bırakılmışlardı. Galip devletler, yani İngiltere, Fransa, İtalya, mağlup devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerini kesmelerini şart koşmuşlar ve bu şartlarını Mondros’ta imzalanan Mütareke Antlaşmalarına da koymuşlardı. Türkiye’nin Sofya Elçiliği ve Bulgaristan’ın İstanbul Elçiliği 1918’de kapanmıştı. Elçilikler yedi yıldan fazla kapalı kaldı, Sofya Elçiliğimiz 1925 yılına geldiği halde hâlâ kapalıydı. Türkiye’deki Bulgar Elçiliği de kapalıydı.

Önce Bulgaristan’la resmî ilişki kurmak, elçilikleri açmak, bir dostluk antlaşması yapmak ve mümkünse bir göç anlaşması imzalamak gerekliyordu. Yani önce Bulgaristan’la işler yoluna konacak, ondan sonra oradan göçmen alınacaktı. Bunları yapmak ise zaman aldı.

8

Atatürk döneminde Türkiye Cumhuriyeti’nin ilginç bir dış politika uygulaması vardı. O da şuydu: Türkiye, bir devletle diplomatik ilişki kurmadan önce o devletle masaya oturuyor, varsa aradaki sorunları çözüyor ve bir dostluk antlaşması imzalıyordu. Ancak ondan sonra o ülkeye elçi gönderiyordu. Bu, Cumhuriyet dönemine özgü bir dış politika uygulaması idi; Osmanlı döneminde böyle bir uygulama yoktu. Atatürk zamanında Türkiye, kırk kadar ülkeyle dostluk antlaşmaları imzaladı. O tarihlerde bütün dünyadaki bağımsız devletlerin sayısı da zaten elliyi geçmiyordu. Genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti, dünyanın bütün bağımsız devletleriyle dostluk antlaşmaları imzalamayı amaçlamıştı.

Bu çerçevede Türkiye ile Bulgaristan arasında da bir dostluk antlaşması yapılması için 1924 yılında Ankara’da müzakereler başladı. Müzakereleri, Türkiye adına Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Tefik Kâmil Bey (Koperler), Bulgaristan adına da Bulgaristan’ın Washington Orta Elçisi Simeon Radeff yürüttüler. Türkiye, ikili sorunları çözüme bağlayıp Bulgaristan ile dostluk antlaşması imzalarırken, aynı zamanda Bulgaristan Türklerinin azınlık haklarını, göç etme haklarını, emlak sorunlarını da çözüme bağlamak ve güvence altına almak istedi. Bu haklar antlaşmalarla güvence altına alınamazsa ilerde iki ülke arasında ciddi sürtüşmeler olabilir, gerginlik çıkabilir, hatta dostluk bozulabilirdi.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

Müzakereler çetin geçti ve iki yıl kadar sürdü. Türk tarafı, Bulgar tarafının kararsızlığı, yersiz kuşkuları ve direnişi ile uğraşmak durumunda kaldı. Bu yüzden müzakereler uzadıkça uzadı. Dostluk Antlaşması bir türlü yapılamıyor, normal diplomatik ilişkiler kurulamıyordu. Bulgaristan adına Ankara'da müzakereleri yürüten Elçi Simeon Radeff, birkaç defa müzakereleri askıda bırakıp Sofya'ya gidip geldi. Türk tarafı onun tam yetkiyle dönmesini ve antlaşmayı imzalamasını sabırla bekledi durdu.

Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması ve İkili İlişkilerin Yeniden Kurulması

İki yıl kadar süren müzakereler sonunda, 18 Ekim 1925 günü Ankara'da Türkiye ile Bulgaristan arasında üç diplomatik belge imzalandı:

Dostluk Antlaşması,
Dostluk Antlaşmasına Ekli Protokol ve
İkamet Sözleşmesi

Her üç belge Bulgaristan Türk azınlığını ve Türkiye'ye göçleri doğrudan ilgilendirdiği için bunların tam metinleri buraya alındı.³

Dostluk Antlaşması, Türkiye ile Bulgaristan arasında “*bozulmaz bir barış*” ve “*sonsuz bir dostluk*” olacak, diyordu (Md. 1). Yani dostluk, sürekli olacaktı. Seksen yıl sonra bugün de bu Dostluk Antlaşması hâlâ geçerlidir; Türk-Bulgar ilişkilerinin en zor zamanlarında bile Antlaşma feshedilmemiş ve ayakta kalmıştır.

Dostluk Antlaşması, Türkiye ile Bulgaristan arasında diplomasi ilişkilerinin kurulmasını da öngördü. (Md. 2). Fakat önce Antlaşmanın onaylanması, ardından onay belgelerinin değişimi ya da verişimi (teati edilmesi) gerekiyordu. Ancak ondan sonra antlaşma yürürlüğe girecek ve Türkiye Sofya'ya bir elçi atayabilecekti.

TBMM, Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşmasını 30 Mayıs 1926 tarihli, 874 sayılı yasa ile onayladı. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras), onay belgelerinin verişimini beklemeden Başkâtip Âli Bey'i (Türkgeldi) Sofya'ya sürekli işgüder olarak atadı. Bunu Bulgar Hükümetine bir mektupla bildirdi. Bakan, 10 Temmuz 1926 günü, İstanbul'da Bulgar Başkonsolos Vekili N. Nedef'e, “*Antlaşmanın onaylanmasıyla Türkiye ile Bulgaristan arasında*

3 Bunların eski Türkçe ve Fransızca metinleri için bkz. Düstur, Tertip III, Cilt 7, s. 2481(1376).

diplomatik ilişki kurma işinin artık tamamlanmış sayılabileceğini, onay belgelerinin değişiminin ise bir formaliteden ibaret olduğunu” söyledi.⁴

Bulgar Sobraniyası (Parlamentosu) Antlaşmayı biraz gecikmeyle onayladı. Onay belgeleri 2 Ağustos 1926’da Ankara’da teati edildi ve on beş gün sonra, 17 Ağustos 1926’da Dostluk Antlaşması ve Eki Protokol yürürlüğe girdi.⁵

Dostluk Antlaşmasının yürürlüğe girmesinden bir ay kadar sonra, 14 Eylül 1926’da, Budapeşte’de T.C. elçisi olarak görev yapmakta olan Hüsrev Bey (Gerede) Sofya’ya orta elçi olarak atandı; Türkiye Cumhuriyeti’nin Bulgaristan’da ilk elçisi oldu. Hüsrev Bey, Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) ile birlikte 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkmıştı. Atatürk’ün “*müşkilât ve inkilâp arkadaşı*” idi. 12 Kasım 1926 günü törenle Bulgar Kralı Boris III’e güven mektubunu sundu. Sunarken, Ankara’dan aldığı talimatla Türkçe bir nutuk okudu, nutkun Türkçe aslıyla Fransızca çevirisini de Bulgarlara sundu

Elçi Hüsrev Bey’in güven mektubunu Kral Boris’e sunmasıyla, Türkiye ile Bulgaristan arasında resmî ilişki kurma sürecinin Türkiye ayağı tamamlanmış oldu.

Sürecin Bulgar ayağı da altı ay kadar sonra tamamlandı. Bulgaristan’ın Budapeşte daimi işğüderi Theodore Pavloff, 4 Nisan 1927 tarihinde Türkiye’ye orta elçi olarak atandı. Hüsrev Bey’in Macaristan’da tanışmış olduğu Pavloff, aslen Makedonyalı ve Makedonya Komitesi’nden idi. Öğrenimini İsviçre’de tamamladıktan sonra İstanbul Hukuk Mektebinde de okumuştur. İttihat ve Terakki döneminde, Osmanlı Meclisinde Manastır mebusu idi. Balkan Savaşı’nın ardından Sofya’ya giderek Bulgar Dışişleri Bakanlığında görev almıştı. Türkçeyi iyi biliyordu, Osmanlı iç politikasına karışmıştı, Türkleri yakından tanyordu ve Türkiye’de eski tanıdıkları vardı. Yabancı dil bilen Sofyalı zengin bir Bulgar tüccarının kızıyla evliydi. Şimdi Türkiye Cumhuriyeti’ne ilk Bulgar elçisi olarak atanmıştı. Hüsrev Bey, Sofya’dan gönderdiği 16 Mart 1927 günlü raporunda, “mumaileyhin intihabını Bulgar noktai nazarından bir muvaffakiyet addetmek lâzımdır” diyordu.⁶

Bulgar elçisi Pavloff, 5 Mayıs 1927 günü, güven mektubunu Türkiye Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal’e (Atatürk) sundu. Sunarken yaptığı

4 T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk- Bulgar İlişkileri (1913-198), Ankara-2002, s. 248: N. Nedev’dan Dışişleri Bakanı Atanas Burov’a rapor, 10.7.1926:

5 Resmî metinler için bkz. Düstur, III. Tertip, Cilt 7, s. 2481 (1376) Resmî Gazete, 26.VI. 1926, No. 403

6 Şimşir, Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları I, s.499, No.617: Sofya’da Hüsrev Bey’den T.C. Hariciye Vekâletine Yazı, 16 Mart 1927, No. 4008/439

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

konuşmada, Türk-Bulgar dostluğunu güçlendirmek için bütün gücüyle çalışacağını söyledi.

Atatürk, Pavloff'a verdiği cevapta, iki ülke arasındaki dostluğun gelişmesini görmekten memnun olacağını belirtti: *“Her iki milletin yekdiğerine karşı perverde ettiği hüsnü takdirin eseri ve mütekebil menafiin bihakkın anlaşılması neticesi olarak teessüs eden münasebat-ı dostanenin takviyesini görmek benim için bilhassa badi-i mahzuziyet olacaktır”* dedi.⁷ Bu cümle şöyle sadeleştirilebilir:

“İki ulusun birbirlerine değer vermelerinin ve karşılıklı çıkarlarının hakkıyla anlaşılmasının sonucu olarak kurulan dostluk ilişkilerinin güçlendiğini görmek benim için hoşnutluk nedeni olacaktır.”

Bulgar Elçisinin Türkiye'de göreve başlamasıyla, Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Krallığı arasında diplomatik ilişki kurulması çalışmaları tamamlandı. Tarih: 5 Mayıs 1927.

Cumhuriyet döneminde Bulgaristan'da Türkiye'ye göçler bu tarihten sonra başladı.

Dostluk Antlaşmasına Ekli Protokol

18 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da imzalanan Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşmasına bir de Protokol eklemiştir. Protokol, antlaşmanın ayrılmaz parçası, bütüncü parçası; “mütemmim cüzi” idi. Yani Dostluk Antlaşması ayakta kaldıkça Protokol de ayakta kalacak, Antlaşma bozulmadığı sürece Protokol de bozulamayacaktı. Türkiye'nin diğer ülkelerle imzaladığı dostluk antlaşmalarında böyle bir protokol yoktu. Bu bakımdan Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması öteki dostluk antlaşmalarından ayrı bir özellik taşımaktadır.

Bu Protokol, Bulgaristan Türkleri düşünülerek hazırlanmış ve Dostluk Antlaşmasına eklenmiştir. Bulgaristan'daki soydaşlarımız bakımından çok önemliydi. Çünkü hukukî bakımdan onların azınlık haklarını güvence altına almaktaydı.

Azınlıkların korunması konusu, Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde, Milletler Cemiyeti sisteminde büyük önem taşıyordu; barış antlaşmalarında

⁷ Bulgar Elçisinin nutkunun ve Atatürk'ün cevabının tam metinleri için bkz. Şimşir, Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları I, s. 500-501, No. 619, 620.

genişçe yer almıştı. Bulgaristan'ın imzaladığı 27 Kasım 1919 tarihli Neuilly (Nöyi) Barış Antlaşmasında da azınlıkların korunmasına ilişkin bir bölüm vardı. Türkiye'nin imzaladığı 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşmasında da benzer hükümler yer almıştı. Türkiye, bu hükümlerden Bulgaristan'daki Müslüman azınlıkların da yaralanmaları için ısrar etti. Türk-Bulgar Dostluk Antlaşmasına ekli Protokol böyle ortaya çıktı. Yani Protokol, Bulgaristan Türklerini korumak amacıyla hazırlandı ve Pomakları da kapsamaya için Protokolde "Türk azınlık" kavramı yerine "Müslüman azınlık" ifadesi kullanıldı. Türkiye'deki Bulgar azınlığının da aynı haklardan yararlanacakları belirtildi. Ancak Türkiye'deki Bulgar nüfusu, Bulgaristan'daki Türk-Müslüman nüfusa kıyasla pek azdı.

Protokolün ilk Paragrafı şudur:

A

"İki Hükümet (Türk ve Bulgar Hükümetleri), azınlıkların korunmasına ilişkin olarak, Neuilly Andlaşmasında yazılı hükümlerin tümünden Bulgaristan'da oturan Müslüman azınlıklarını ve Lozan Andlaşmasında yazılı hükümlerin tümünden Türkiye'de oturan Bulgar azınlıklarını yararlandırmağı, karşılıklı olarak, yükümlenirler.

Neuilly ve Lozan Andlaşmalarından her hangi birini imzalayan devletlerin azınlıklar konusunda sahip oldukları tüm hakları Bulgaristan Türkiye'ye, Türkiye de Bulgaristan'a karşılıklı olarak tanır.

Not: Anadili Bulgarca olan Hıristiyan dininden Türk uyrukları Bulgar azınlığından sayılacaktır."

Paragrafın sonundaki not, anlaşılan, Türkiye'deki Pomakların Bulgar azınlığından sayılamayacağını belirtmek için konmuştur. Çünkü Müslüman olan Pomaklar, Bulgarcaya benzeyen bir dil kullanıyorlarsa da kendilerini Türklerden ayrı görmezler; Türkiye de onları Türk soyundan, Türk kültüründen sayar ve göçmen olarak alır ve almıştır.

Neuilly Andlaşmasının azınlıkların korunmasına ilişkin maddelerinden bazıları şöyledir:

Madde 50. *Bulgaristan, doğum, milliyet, dil, ırk ve din ayrımı*

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

gözetmeksizin Bulgaristan'ın bütün ahalisinin hayat ve özgürlüklerini tam ve eksiksiz olarak korumayı yükümlenir.

Bulgaristan'ın bütün ahalisi, kamu güvenliğine ve iyi ahlâka ters düşmeyen iman, din ve inançlarını apaçık veya özel olarak yerine getirme hakkına sahiptir.

Madde 53. *Bütün Bulgaristan vatandaşları yasa önünde eşittirler ve ırk, dil veya din ayılığına bakılmaksızın aynı medeni ve siyasal haklardan yararlanırlar.*

Medeni ve siyasal haklardan yararlanma, özellikle kamu görevlerine alınma veya çeşitli mesleklerde ve işlerde çalışma bakımından din, inanç ve mezhep ayrılığı hiçbir Bulgar vatandaşına zarar veremez.

Bulgar vatandaşlarının gerek özel ve ticari işlerinde, gerek din, basın veya her türlü yayın konusunda ve gerekse açık toplantılarda herhangi bir dili serbestçe kullanmalarına hiçbir kısıtlama konamaz.

Bulgar Hükümeti resmî bir dil kabul etmiş olsa da, Bulgar vatandaşlarının Bulgarcadan başka bir dili mahkemeler önünde gerek sözlü, gerek yazılı olarak kullanmalarına gereken kolaylıklar gösterilir.

Madde 54. *İrk, din veya dil azınlıklarından olan Bulgar vatandaşları, diğer Bulgar vatandaşlarının fiilen ve hukuken yararlandıkları aynı muamelelerden ve güvencelerden yararlanırlar.*

(Azınlıklardan olan Bulgar vatandaşları) özellikle, masrafları kendilerince karşılanacak hayır kurumları, dini ve sosyal kurumlar, okullar ve diğer eğitim kurumları açmak, bunları yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve serbestçe ibadet etmek bakımından eşit haklara sahip olacaklardır.

Madde 55. *Eğitim öğretim konusunda Bulgar Hükümeti, Bulgarcadan başka bir dil konuşan Bulgar vatandaşlarının önemli oranda yaşadıkları kent ve bölgelerde bu Bulgar vatandaşlarının çocuklarına ilkokullarda kendi dillerinde eğitim öğretim verilmesi için gereken kolaylıkları sağlar.*

İrk, din veya dil azınlıklarından olan Bulgar vatandaşlarının önemli oranda buldukları şehir ve bölgelerde, eğitim, din ve hayır amacıyla

Devlet ve Belediye bütçeleriyle diğer bütçelere konmuş olan kamu fonlarından bu azınlıklara da âdil bir pay ayrılır.

Madde 57. *Bulgaristan, işbu bölümdeki maddelerin ırk, din veya dil azınlıklarından olan kişileri etkilediği ölçüde, uluslararası nitelikte yükümlülükler olduklarını ve bu hükümlerin Milletler Cemiyeti'nin güvencesi altına alınmasını kabul eder..."*

Bu son maddede belirtildiği üzere, azınlıkların korunmasına ilişkin hükümler, Bulgaristan için uluslararası yükümlülüktür, bağlayıcıdır, Bulgar yasalarından üstün sayılır. Aynı zamanda bunlar Milletler Cemiyeti'nin güvencesi altındadır; Bulgaristan, tek taraflı olarak bunları bozamaz, değiştiremez.

Bulgaristan'da korunması gereken azınlıkların başında Türk azınlığı geliyordu, Türkler, sayıca Bulgarlardan sonra en büyük, en önemli topluluktur. Azınlıklarla ilgili maddeler Neuilly Andlaşmasına sanki Türk azınlığı için konmuş gibiydi ve şimdi bunlar bir Protokol ile Türk-Bulgar Dostluk Andlaşmasının da ayrılmaz bir parçası haline getirilmişti.

Aynı Protokolde, Balkan Savaşı'nda Bulgaristan'a bırakılmış yerlerden gelmiş göçmenlerle ilgili paragraflar da vardır. Bu göçmenlerin geride bıraktıkları taşınmaz mallarının Bulgar Hükümetine, aynı dönemde doğu Trakya'dan Bulgaristan'a göç etmiş olan Bulgarların taşınmaz mallarının da Türk Hükümetine geçtiği belirtiliyor (Paragraf C). Bu taşınmaz mallar karşılıklı olarak takas edilmiş, böylece iki ülke arasında bir sürtüşme konusu giderilmiş oluyor. Hükümetler bu taşınmaz malları her halde hak sahibi göçmenlere dağıtacaklardır.

Göç Anlaşması Gibi Bir Sözleşme

Türkiye-Bulgaristan Oturma Sözleşmesi (İkamet Mukavelenamesi) 18 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da imzalandı; ertesi yıl onaylanıp yürürlüğe girdi. Sözleşme, Türk vatandaşlarının Bulgaristan'da, Bulgar vatandaşlarının da Türkiye'de oturma, dolaşma, çalışma, iş tutma, ticaret yapma, mal mülk edinme şartlarını düzenledi. Bu belgenin birinci maddesi şudur:

"Bağıtlı Taraflardan (yani Türkiye ve Bulgaristan) her birinin vatandaşları öteki Taraf ülkesinde oturma ve yerleşme hakkına sahip olacaklar; böylece, o ülkede yürürlükteki yasalara uyarak oraya serbestçe gidip gelebilecekler ve dolaşım olanaklarını

kullanabileceklerdir.”

Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi aynı zamanda bir göç anlaşması gibidir, çünkü göçler ve göçmenlerle ilgili hükümleri de içermektedir. Bulgaristan'dan Türk göçleri bakımından bu hükümler önemlidir; göçmenleri ve göç etmek isteyen soydaşları doğrudan etkilemiştir. Türkiye-Bulgaristan ilişkileri de zaman zaman bu hükümlerden ciddi olarak etkilenmiştir. Bu maddelerin önemi özellikle 1950-1951 göçleri sırasında ortaya çıkmıştır.

1925 İkamet Sözleşmesinin göçler ve göçmenlerle doğrudan ilgili maddeleri aşağıdadır:

Madde 2. *Bağıtlı Taraflar (Türkiye ve Bulgaristan), Bulgaristan Türklerinin ve Türkiye Bulgarlarının isteğe bağlı göçlerine hiçbir engel çıkarılmamasını kabul ederler.*

Göçmenler yanlarında taşınır mallarını ve hayvanlarını götürmek ve taşınmaz mallarını serbestçe arıtmak (taşfiye temek) hakkına sahip olacaklardır. Taşınmaz mallarını kesin gidişlerinden önce arıtmaması olanlar, göç gününden başlamak üzere, iki yıllık bir süre içinde bu arıtmayı yapmak zorundadır.

Malların arıtılmasından elde edilen paraları ilgililerin dışarı çıkarma biçimi konusunda iki Hükümet arasında bir anlaşma yapılacaktır.

Madde 4. *Bağıtlı taraflardan her biri, gerek bir yasa hükmü gereğince, gerek ahlâk ya da sağlık kolluğu ya da dilencilik konusundaki yasalar uyarınca ve gerek devletin iç ya da dış güvenliğine ilişkin nedenlere dayanarak, ayrı ayrı uygulanacak önlemler ile öteki Bağlı Tarafın uyruklarını sınır dışı ederse, bu söz konusu Bağlı Taraf, onları almakla yükümlenir. Sınır dışı edilen kişilerin sınıra dek yol harcamaları çıkaran Tarafça karşılanacaktır.*

Madde 11. *İşbu Sözleşme, onay belgelerinin verişiminden (teatisinden) bir ay sonra yürürlüğe girecek ve süresi 4 yıl olacaktır. Eğer Sözleşme bu sürenin sona ermesinden en az 6 ay önce ortadan kaldırılmazsa, ortadan kaldırılıncaya dek, yürürlükte kalacak ve işbu ortadan kaldırma işlemi ancak 6 aylık bir sürenin sonundan sonra geçerli ve etkili olacaktır.*

“Süresi 4 yıl olacak” denen Sözleşme, dört yıl sonunda ortadan kaldırılmamış, feshedilmemiş ve hep yürürlükte kalmıştır.

Bu maddelerde göç konusu vardır, ama göçe bazı sınırlamalar da vardır. Bu da doğaldır, hiçbir ülke her gelene sınırlarını açmaz. Göçmenlerin arasında istenmeyen kişiler karışırsa bunların geri çevrileceği belirtiliyor. Örneğin komşu ülkeden dilenciler, casuslar, teröristler, anarşistler vs. gibi sakıncalı ya da istenmeyen kişiler de Türkiye'ye gönderilecek olursa bunlar sınır dışı edilecek ve Bulgar makamları da onları geri alacaktır. Cumhuriyet Türkiye'si yalnız Türk soyundan ve Türk kültüründen olan insanları göçmen olarak alıyordu. 1930'larda çıkarılan yasalarla kimlerin Türkiye'ye göçmen olarak alınacağı, kimlerin alınmayacağı daha ayrıntılı ve net biçimde belirtildi. 1925 tarihli olan Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi bunun habercisi gibidir. (Md. 4).

Yukarıdaki maddelerde açıkça görülüyor: Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi, Türk ve Bulgar vatandaşları için göç etme özgürlüğü ilkesini getirmiştir. Gerek Bulgaristan Türkleri, gerek Türkiye Bulgarları, kendileri isterlerse, göç etmekte serbest olacaklardır. Hükümetler söz vermişlerdir, göçmek isteyenlere güçlük çıkarmayacak, engel olmayacaklardır.

Sözleşme, göçmenlere taşınabilen mallarını ve hayvanlarını yanlarında götürme hakkını vermektedir. Hükümetler göçmenlere bu hakkı tanımışlardır. Göçmenler hangi yolla isterlerse o yolla eşyalarını ve hayvanlarını götürebileceklerdir. Mallarını karayoluyla, demiryoluyla, denizyoluyla taşıyabileceklerdir, bir sınırlama yoktur. İster Varna'dan yolcu vapuruna binip İstanbul'a çıkarlar, isterse Şumnu'da, Filibe'de trene atlayıp Edirne'de inerler, isterlerse at arabalarına, öküz arabalarına binip aheste aheste yolculuk yaparlar...

Göçmen, taşınır mallarını ve hayvanlarını götürmekte serbest, yol seçmekte serbest. Fakat acaba bunları sınırdan geçirmekte de serbest mi? Acaba taşınır mallarını ve hayvanlarını ülke dışına çıkarırken ya da varacağı ülkeye sokarken göçmenden gümrük vergisi, ihraç vergisi, ithal vergisi gibi, harç, rüsum gibi paralar istenecek mi? İşte burası belli değildir. Sözleşme bu konularda bir düzenleme getirmemiştir. Göçmen, beraberinde götüreceği eşyası ve hayvanları için herhangi bir vergi veya harç ödemeyecektir gibilerden bir hüküm Sözleşmeye konmamıştır.

Göçmenlerin taşınmaz mallarına gelince, bunların iki yıl içinde elden çıkarılması öngörülüyor. Göçmenin evi, tarlası, bağı, bahçesi vs. ne kadar taşınmaz malı varsa bunların hepsini göç tarihinden itibaren en geç iki yıl içinde elinden çıkaracak, arındırarak, tasfiye edecektir. Etmek zorundadır. İster satar, ister bağışlar, ister taşınır bir malla değiş tokuş eder; orası onun

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

kendi bileceği iştir. Giden göçmenin, arkasında mal mülk gibi herhangi bir takıntı bırakmaması isteniyor.

Peki, göçmen, evini barkını sattı, bağını bahçesini elden çıkardı, bütün taşınmazlarını tasfiye etti, diyelim. Eline geçecek parayı nasıl dışarı çıkaracaktır? Yanında götürebilecek mi, gideceği ülkeye transfer edebilecek mi? Bu konuda ayrı bir anlaşma yapılması öngörülmüştür. Sözleşmede “..elde edilen paraların dışarı çıkarma biçimi konusunda iki Hükümet arasında bir anlaşma yapılacaktır” denmiştir. (Md. 2).

Türkiye ile Bulgaristan arasında böyle bir anlaşma yapılamamış; Bulgar tarafı buna yanaşmamıştır. Bulgar Hükümetleri yüz binlerce soydaşımızı Türkiye'ye gönderiyorlardı. Bunların mal ve mülklerini elden çıkarmalarını da şart koşuyorlardı. Bu mülklerin satışından elde edilen paraları Bulgaristan dışına çıkarılmasına ise izin vermiyorlardı, hiçbir zaman vermemişlerdir.

Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesinin en büyük eksikliği işte budur: Göçmenlerin ellerindeki paraları ülke dışına çıkarmaları konusu düzenlenmemiş, açıkta bırakılmıştır. Sözleşme, eksiklikleri olan ve yarım kalmış bir göç anlaşması gibidir, tam bir göç anlaşması değildir. Yine de hiç yoktan iyidir.

Cumhuriyet döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler, ahdi bakımdan, bu anlaşmaya veya sözleşmeye dayanılarak başladı.

Cumhuriyet Döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Başlıyor: Yıl 1927

İmparatorluk döneminde, 1870'lerden 1920'lere kadar Bulgaristan'dan Türkiye'ye büyük göçler olmuştu: 1877-1878 Türk-Rus Savaşı göçleri (Doksanüç Muhacereti), 1912-1913 Balkan Savaşı göçleri ve barış yıllarındaki göçler gibi. Bunlar artık tarihte kalmış göçlerdi. Şimdi Cumhuriyet dönemine gelelim.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye ilk göç akını 1927 yılı yaz aylarında başladı. Türkiye'ye ilk gelen göçmenlerden biri, eli kalem tutan Mustafa Şerif (Alyanak), göç duygularını günü gününe kâğıda dökmüş. O yıl Sofya'da Türkçe olarak çıkan *Dostluk* gazetesi de bu izlenimlerini “Seyahat notları...” başlığıyla yayınlamıştır. Bir parçasını aşağıya aldık.

Aydın bir Türk'ün göç heyecanı

“Seyahat notları: Sofya’dan Edirne’ye:

“27 Ağustos 1927:

“İki günden beri Sofya’dayız. Bugün saat ikide hareket edecek olan Avrupa treni, bizi, uzak ve meçhul ufukları aşarak altı seneden beri hasret ve hicranı ile yandıığımız Anavatanı iletecek. Altı seneden beri için için yanan bir ateş sönecek ve ağyar görmesin diye ruhlarmıza inen gözyaşlarımız nihayet yirmi dört saat sonra denecek.

Anavatan! İşte Balkan ve Tuna Türkleri için yarım asırlık bir yara. Bir gönül azabı ve aylar kadar latif, bahar kadar tatlı bir yaz hicranı. Bu ellerin kucağında ferdanın endişesi içinde titremeğe mahkûm Türkler, yarım asırdan beri hep bu iki kelimenin hicranile yanıyor. Çünkü bu onun Leyla’sıdır. Düşününün bir kere. Bu ateş ki sizi yarım asırdan beri, tıpkı Leyla’sı için kendini ateşlerle yakan bedbaht pervaneler gibi yapıyorsunuz. Ve bu yara, gittikçe derinleşiyor, bu derecede ki, sizi bir zamanlar beyaz atlı süvarilerinizin cirit oynadığı munis ve vefakâr Tuna kıyıları bile müteselli edemiyor. Bir derecede ki, sizi, cihan tarihine Türklük şehamet ve civanmertliğini altın harflerle yazan gazi Plevne’nin henüz istihkâmları bozulmamış bulunan garip toprakları bile avutamıyor. Boyuna yapıyorsunuz ve yandıkça yaranız derinleşiyor. İşte zaman ve mekân Tuna sahillerinden, Balkan eteklerinden ve Müslüman Deliorman’dan hasretzede ve hicranzede âşıkların abasız ve اساسız yollara döküldüğünü görüyorsunuz.

Zaman oluyor ki bu âşıklar bir sel gibi taşmak, bir fırtına gibi akmak istiyorlar. Lâkin olmuyor. Yâr hasta diyorlar, duruyorsunuz. Ağyar uyanık diyorlar. Oturuyorsunuz. Halbuki zavallı Mecnun’un kalbindeki Leylâ ateşini teskin edecek başka hiçbir deva, hiçbir şifa yok. Onu, ancak vefakâr Leyla’nın pak, temiz pamuk gibi beyaz, bir anne sinesi kadar yumuşak elleri eyi edebilecek. Ve işte bunun içindir ki, her Türk günün birinde bu devaya kavuşmak emelile Karadeniz’in beyaz köpükleri içinde veyahut bizi iletecek olan trenin siyah yolları üzerinde aşk ve hayat yolculuğuna çıkacak...”⁸

Evet, Türkiye, Bulgaristan Türklerinin Anavatanıdır. Savaşlar sonunda sınır ötesinde kalmış olan bu soydaşlarımız, Anavatan’a kavuşmak için yanıp

8 Mustafa Şerif, “Seyahat notları: Sofya’dan Edirne’ye..”, Dostluk gazetesi (Sofya), 30.10.1927

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

tutuşmaktadırlar. Çünkü onlar Anavatan'a aittirler. Yoktur bunun ötesi! Bulgaristan Türk'ü, Türkiye'ye aittir; Anavatan, ebedi vatan burasıdır. Kuşu altın kafese koymuşlar, “vatanım, vatanım” diye çırpınmış durmuş. Kafesin kapağını aralamışlar, kuş fırlayıp kırlara uçmuş, mutlak özgürlüğe kavuşmuş, mutlu olmuş. Kaldı ki, Türk azınlığı için Bulgaristan, “altın kafes” olmak şöyle dursun, zaman zaman acımasız bir toplama kampı, zaman zaman da kapkara bir zindan olmuştur! Ve zavallı soydaşın gözü, kulağı, özlemi, umudu, beklentisi, geleceği, varlığı, benliği, aidiyeti hep Anavatan Türkiye olmuştur ve bu hasretzede, hicranzede soydaşımız fırsat bulur bulmaz da Anavatan'a kavuşmak için göç yollarına dökülmüştür, “*abasız ve اساسız bir âşık*” gibi.

Göçler Üzerine Birkaç İngiliz Belgesi

Edirne Konsolosu

İngiltere'nin Edirne Konsolosu J.M. Dawkins, 1927 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye bir göç akını olduğunu Ankara'da Büyükelçi Sir George Clerk'e rapor ediyor. 23 Kasım 1927 tarihli raporunda şunları yazıyor:

“...Son birkaç hafta içinde güney Bulgaristan'dan buraya (Edirne'ye) binlerce Müslüman mülteci geldi. Bir iki hafta öncesine kadar bunların sayısı pek dikkati çekmiyordu; fakat son günlerde çok sayıda geliyorlar.

Bulgar meslektaşım ülkesindeki Müslümanların refah ve mutluluk içinde olduklarını anlatıp duruyordu. Kendisine rastlayınca bu göç hareketini nasıl açıklayacağını sordum; çünkü bu akın onun alışılmış hikâyesine pek uymuyordu. Bulgaristan Müslümanları arasında, (özellikle Kırcaali tarafında) tabii bazı yoksul insanlar bulunduğunu söyledi. Bunlar, doğu Trakya'da bedava ev ve toprak verileceği yolundaki Türk propagandasına kapılmışlar, onun için göç ediyorlar imiş; varlıklı insanlar ise göç etmiyor, yerlerinde kalıyorlarmış. Alt tarafı son beş ayda buraya topu topu sadece 5.000 göçmen gelmiş. Bu rakamı Türk makamlarının da doğruladığını sözlerine ekledi.”⁹

İngiliz konsolosu soruşturmasını sürdürüyor:

“Valinin sekreteri Ekrem Bey'den de bilgi istedim. Bana bilmediğim bir şey söyledi: Bundan on hafta kadar önce bu gibi göçmenlerin kabul edilmesi için

9 F.O. 424/267, p. 120, No. 65/1: Konsolos Dawkins'ten Büyükelçi Clerk'e yazı, Edirne, 23.XI.1927, No. 41

Türk Hükümeti ile Bulgar Hükümeti anlaşmışlar. Bu Türk göçmenlerin hepsi değilse bile bir bölümü, Bulgaristan'a gitmiş olan Bulgar göçmenleri tarafından zorla yerlerinden yurtlarından atılmış. Ekrem Bey, son gelenlerle birlikte, Edirne'ye gelen göçmen sayısının 5.000'i aştığını söyledi. Bunların çoğu geçici olarak askerî barakalara yerleştirilmiştir. Vali, Ankara'dan acil yardım ve talimat istemiş ve göçmen işiyle ilgili bir yerel komite kurulmuştur. Ama yerli halkın fakirliği yüzünden bu komite de fazla bir şey yapamamaktadır ve öyle görünmektedir ki bu göçmenler, maalesef, çetin bir kış geçireceklerdir...

Ekrem Bey, bu göçmenlerin soyup soğana çevrilerek buraya çıplak çıplak gönderilmemelerine Bulgar makamlarının dikkat etmeleri ve anlaşmayı uygulamaları gerektiğini de belirtti.

Türkler, Bulgarlara misillemede bulunabilecek durumda da değildiler. Çünkü Doğu Trakya'daki Bulgar nüfus Balkan Savaşında göç etmiş olduğu için burada sadece birkaç yüz Bulgar kalmış bulunmaktadır.”

Burgaz Viskonsolosu

20

İngiliz diplomatları Bulgaristan Türklerinin göçlerine ilişkin araştırmalarını sürdürüyor. Burgas şehrindeki İngiliz Viskonsolosu A. C. Kendal, 4 Ocak 1928 Sofya Elçisi Erskine'e şunları yazıyor:

“...1927 yılında Bulgaristan'dan Trakya'ya ve Anadolu'ya göç eden Türklerin ve Pomakların sayısı 5.000'in üzerindedir. İstanbul'a uğrayan her Lloyd Triestino gemisi ve her Bulgar vapuru ortalama beşer aile göçmen götürüyor. Bunların çoğu Deliorman bölgesindedir. Fakat son zamanlarda bu göç bir “*kitle hareketi*” halini aldı: Bütün köyler eşyalarını özel olarak kiraladıkları vapurlara yükleyip topluca göçüyorlar. Burgas ve Varna yoluyla göç edenler Pomak değil Türk'tür.”

“...Türk yönetimi altında el üstünde tutulmuş olan Pomaklar, Bulgar idaresine geçtikten sonra, dinlerini ve âdetlerini değiştirmeleri için baskı gördüler. Bunu (dinlerini ve âdetlerini değiştirmeyi) kesinlikle reddettiler. Fakat Balkan Savaşının ardından 1913'te Synod Meclisi'nin emri ve polis desteğiyle zorla vaftiz edildiler, kendilerine Bulgar isimleri verildi. Bulgarların bu pek akılsızca hareketi Pomakları bu ülkeden büsbütün soğuttu ve onları fırsat bulur bulmaz Türkiye'ye göç etmeye itti.”

“Trakya Komitesi içerlerde yaşayan Türklere karşı kampanya başlatınca Türk

Hükümeti bu azınlığa haklı olarak sahip çıktı ve Türkiye'ye dönecek Pomakların da tıpkı Bulgaristan'dan gelecek Türkler gibi muamele göreceklerini duyurdu. Tam bu sırada “*Rodna Zaštita*” ve diğer (aşırı) milliyetçi dernekler, Pomakları hak dinine döndürmek için Pomak bölgelerinde kampanya yürütmekle meşgul idiler ve bu kampanyada üzücü şiddet olayları hiç eksik olmuyordu. Dolayısıyla Pomaklar, Türk Hükümetinin, kendilerini dinî vecibelerini serbestçe yerine getirebilecekleri Trakya'ya iskân etmeye karar verdiğini duyar duymaz bunu hemen kabul ettiler.”

“Pomaklar dışındaki Türklerin Bulgaristan'dan göçünü Bulgar Hükümetinin onaylamadığı iddiası tamamen yanlıştır. Türk nüfusun yoğun olduğu Deliorman ve Aytos bölgelerini halen istilâ etmiş bulunan Bulgar polisleri, ülkeyi terk etmeleri için Türkleri ikna etmeye uğraşmaktadırlar. Kasım ve Aralık aylarında Türkiye'ye göçü izleyip denetlemek üzere Parlamentoda Demokratik Birlik Partisi mebusu olan Yanev'i görevlendirmiş olan merkezî hükümet; bu göçü desteklemediğini inkâr edemez. Yanev'in kendisi de, ona bağlı olan ve Türklerin göçünü örgütleyen kişilerin hepsi de *Trakya Komitesi*'nin önde gelen üyeleridir. Aytos veya Diskotna yöresinden göç eden 230 aileye Bulgaristan'ı terk etmeleri için, Hükümetin talimatıyla, maliye, pasaport ve gümrük makamlarınca her türlü kolaylık gösterilmiştir.”

“... Asıl göç hareketinin, Türklerin baskı gördükleri Burgas vilâyetinde ve Deliorman bölgesinde yaşandığını ise Bulgar Dışişleri Bakanı görmezlikten gelmeyi sürdürüyor.”¹⁰

İngiltere'nin Sofya Elçiliği

İngiltere'nin Sofya İşgüderi Charles Dodd, göç konusunu Türk Elçisi Hüsrev Bey'le (Gerede) konuşmuş. 11 Ocak 1928 günü diyor ki:

“...Hüsrev Bey, böyle bir göçü Bulgar Hükümetinin istediğine inanmıyor. Ama Bulgaristan'da Devlet içinde Devletler vardır ve merkezi Hükümet bunları her zaman kontrol edememektedir. Göçü kamçılayan *Trakya Komitesi*'dir, diyor. En son Paşmaklı yolunda bir Türk saldırıya uğramış ve fena halde dövülmüş. Dostları bunu Elçiliğe telefonla bildirmekte saldırganlar yüzünden büyük güçlükler çekmişlerdir. Kuşku yok ki bu Trakya Komitesi'nin işidir. Komite, bu aileyi korkutup malını mülkünü tasfiye etmeden kaçırmak ve o ailenin terk edeceği mülkü ele geçirmek amacıyla yapmıştır.

10 F.O. 371/13092 / E. 255: Kendal'den Erskine'e yazı, Burgas, 4.I.1928

Bu tip ajanlar taşrada boş durmuyorlar. 1925 Sözleşmesinin (İkamet Sözleşmesi) bütün amacı gönüllü göçü kolaylaştırmaktır. Örneğin, kimi zaman aynı ailenin üyeleri, kendilerini, sınırlarla birbirlerinden ayrılmış olarak buluyor ve birbirlerine kavuşmak istiyorlar. Bunun gibi durumlarda, insanlar, malını mülkünü tasfiye edip aile üyelerine katılmak istiyorlar. Fakat Türk Hükümeti, o Sözleşmeyi imzalarken parasız pulsuz göçmenleri Türkiye'ye doldurmayı düşünmemiştir.”

Hüsrev Bey, Türklerle Pomaklar arasında bir ayırım gözetmiyor. Ölçüt, Müslüman dinidir.

Hüsrev Bey, yerel Trakya Komitesini suçlarken ve Bulgar Hükümetini eleştirmezken Bulgar Dışişleri Bakanı Mösyö Bouroff, göçün sebebinin Türk propagandası olduğunu ileri sürmektedir.”¹¹

Yine Edirne Konsolosu

Edirne'deki İngiliz Konsolosu J. McG. Dawkins, 1 Mart 1928 günlü raporunda, Bulgaristan'dan yine Müslüman göçmenler geldiğini haber veriyor. Göç bir ara kesilir gibi olmuşsa da çok geçmeden yine başlamıştır. Hiç şaşmadan her gün 5-10 göçmen gelmektedir. Ama Vali, baharda bu göçün artacağından kaygılanmaktadır. Yerel basın, Bulgaristan Türklerine yapılan baskılardan acı acı yakınmaktadır.

Konsolos Dawkins'in bildirdiğine göre, 1927 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye 10.000 kadar göçmen gelmiştir. Gelen göçmenlerle doğu Trakya'nın nüfusunu yeniden arttırmak amaçlanmaktadır. Göçmenlere tohumluk ve çift hayvanı sağlayabilmek için 7-8.000 liraya ihtiyaç vardır. Türk makamları gelen göçmenlere barınak sağlamakta, sonra bunları Trakya köylerine serpiştirmektedir. Bu köylerde gizli çok ıstırap yaşandığı sanılmaktadır.¹²

Edirne valisi kaygılanmakta haklıymış. 1928 yılında baharla birlikte Bulgaristan'dan göçler artmıştır. İngiltere'nin Sofya İşgüderi Dodd, 7 Haziran 1928 tarihli raporunda, Bulgaristan'ın hemen her tarafında Türklerin göçe zorlandığını bildiriyor. Türk Elçililiği, Türk azınlığına yapılan baskıların durdurulması için zaman zaman girişimlerde bulunmakta ise de baskılar durmamaktadır. Bulgar Hükümeti, Türk protestolarını haklı bulmakta, fakat

11 F.O. 371/13092/E. 255: Charles Dodd'dan Austin Chamberlain'a yazı, Sofya 11.I.1928, No. 5

12 F.O. 424/268, p. 50, No. 27: Konsolos Dawkins'ten Büyükelçi Clerk'e yazı. Edirne, 1 Mart 1928, No. 7

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

yerel unsurların şiddet eylemlerini kontrol edemediğini ileri sürmektedir. Bulgar göçmenlerin gönderildiği Şumnu'dan Paşmaklı'ya kadar hemen her yerde yerli Türkler göçe zorlanmaktadır. Köyüne ve tarlasına kadastro memurlarının girdiğini gören Türk, malının mülkünün yakında elinden gideceğini hemen kavramakta ve vakit geçmeden malını mülkünü satıp savıp göç etmektedir.¹³

Varna Viskonsolosu

İngiltere'nin Varna Viskonsolosu F.P.Baker, 7 Kasım 1928 günü Sofya Elçiliğine şunları yazıyor:

“Bu yıl buradaki Türk köylü nüfusunun olağanüstü çok miktarda Bulgaristan'dan göç ettiğini rapor etmekle onur kazanırım. Varna, Şumnu, Razgrad ve Rusçuk illerinden 1928 yılı içinde göç eden Türk ailelerinin sayıları aşağıdadır:

(1928) Ocak ve Şubat aylarında	50 aile
Mart, Nisan, Mayıs aylarında	560 aile
Haziran, Temmuz, Ağustos aylarında	560 aile
Eylül, Ekim, Kasım aylarında	980 aile

Varna'dan Türk limanlarına sefer yapan hemen her vapur Türk göçmenlerle dolup taşmaktadır. Türklerin bu büyük göçü, ilk önce, çok Türk nüfusu olan illerin ticaret raporlarında benim dikkatimi çekti. Yalnız Türkler tarafından kullanılan bazı pamuklu ürünler artık aranmaz ve satılmaz oldu. Bulgar işadamları bunun Türk nüfusun yerini Bulgar nüfusu almış olmasından ileri geldiğini gizlemiyorlar.

Bu göçü üç faktör tetiklemektedir:

- 1- Bulgar Siyasi Derneği “*Bilgarska Rodna Zaštita*”nın, dehşet saçarak Türkleri rahatsız etmek için Bulgar halkını kışkırtma eylemleri. İnsanlara teker teker dayak atılıyor, Türk evlerine saldırılar düzenleniyor ve bazen bu evler ateşe veriliyor, tarlalarda ürünleri yakılıyor, Türk köylerinin içme suları zehirleniyor vs. Ve iki yerde de camiler yakılmıştır. Bu baskı eylemleri, kamunun dikkatini fazla çekmesin diye sessiz sedasız, fakat sistematik olarak yürütülüyor.

13 F.O. 424/268, p. 113, No. 80

- 2- Rodna Zaşıtita planlarının Bulgarlarca coşkuyla uygulanması. Bulgarlar, Türkleri göçe zorlayarak onların topraklarını, mal ve mülklerini yok pahasına satın alabilmektedirler.
- 3- Dobruca'dan gelen Bulgar mültecilerinin Türk cemaati içine doldurularak Türk köyleri üzerine yük bindirilmesi.

Bu baskı sisteminde Bulgar Hükümeti açık ve aktif bir rol almıyor, ama Türk bölgelerindeki devlet görevlileri, kışkırtıcıları destekliyor, Türkleri korumaktan yan çiziyor, durumu fırsat bilerek Türk göçmenleri soyuyor ve böylece kendilerine kişisel çıkar sağlıyorlar. Bulgarca konuşulmasını, bütün dilekçelerin Bulgarca yazılmasını istiyorlar. Görevliler, göçmenlerin pasaportlarına el koyarak bunları geri vermek için onlara aşırı vergi ödetiyorlar, gitmekte olan göçmenlerden “tamirat” parası istiyor, pasaport için de fahiş bedel alıyorlar.

Filibe ve Burgas illerinden Türk göçlerinin buradaki göçlerden daha büyük çapta olduğunu duydum.

Bu göçlerle Bulgaristan, seçimlerde kitle halinde hükümet partisine oy veren Türkleri, kurulu düzenin başlıca destekçisi sakin, çalışkan, vakur nüfusunu yavaş yavaş kaybetmektedir.”¹⁴

“Göçe Kimler Sebep Oluyor?”

Sofya'da haftalık olarak çıkan *Dostluk* adlı Türk gazetesinin 2 Şubat 1929 tarihli sayısında “*Hicrete Kimler Sebep Oluyor?..*” başlıklı uzun bir yazı var. Bulgaristan Türklerinin göç hareketine az çok ışık tutan bir yazı. Bu yazıdan aşağıya parçalar aktarılacak. Ama önce aynı gazetenin aynı sayısında çıkan şu habere bir göz atalım:

“...Kemaller (İsperih) kazasına tâbi Yunus-Abdal (Yankovo) karyesinden aldığımız mektubun sureti ber-veçhi- âtidir (aşağıdadır):

‘Köyümüzde 100 hane Bulgar ve 500 hane Türk mevcuttur. Belediye reisi, muavin, 11 aza ve korucular Türk olup Bulgar olarak 1 aza, 2 kâtip ve 2 korucu Bulgardırlar. Bulgarlarla Türkler iyi geçinmekte iseler de reis ile pomoşnikin (yardımcısının) ve sekreterin Türk olmasını çekememektedirler.

14 F.O. 424/269, p. 62, No. 53/1: F.P. Parker'den Sofya'da Dodd'a yazı, Varna, 7.XI.1928, No. 29

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

Bu sene köyümüze Hristo Hristyof Yordanof isminde bir mühendis gelerek fond yerlerini ölçtü ve onları Bulgarlara ve harp malüllerine dağıttı. Biz Sofya'da hakkımızı aradık ve mezkûr tarlaları kurtardık.

Buna kızan Bulgarlar sokaklarda rast geldikleri Türklere hücum etmeğe ve onları darp ve tahrike (dövüp kışkırtmağa) başladılar. Kendilerine “*Rodna Zaštita*” mensupları da yardım ediyorlar.

Bu sıralarda, altı ay kadar evvel köyümüze gelip yerleşmiş bulunan sabık kapitan (yüzbaşı) Kalfa Dereli Yuvan Mihaylof'un gelini hastalanmıştı. Evine karantina konuldu. Bu karantınayı dinlemeyerek dışarı çıkan Mihaylof'tan 100 leva ceza alındı. Buna kızan herif Bulgar gençlerini toplayarak nutuklar ve teşviklerle onlarda da Türklere karşı nefret uyandırmaya ve gezdiği yerde Türklere sövüp saymaya başladı. Kımete (belediye başkanı) “lahana kafalı”, sekretere de “peygamber” diyerek alay ediyordu.

Bununla da kalmayarak, Kânunsanın üçüncü günü (3 Ocak 1929) akşamı tüfeğini omuzlayarak mektebe geldi. Mektepte ders okuyan birkaç gençle mektebin bir odasında namaz kılan köylüler vardı, Mihaylof namazda bulunan köylülerin karşısına geçip tüfeğini çevirir ve sorar:

— Her akşam, her akşam burada ne yapıyorsunuz?

Bu esnada biz koştuk ve kendisine cevap vererek avdete mecbur ettik.

8 Kânunsanide de Mihaylof kahveler önünde Bulgarları toplayarak onlara nutuklar söyledi ve:

“Ey Bulgar gençleri! Siz biliyorsunuz ki her millet kendi memleketinde yaşmalıdır. Bulgarya'nın da siyaseti budur. O halde bu Türkleri neden burada yaşıyoruz? Görmüyor musunuz Türk gençleri uyanıyor. Beş yüz sene altında yaşadığımız Türk boyunduruğu tekrar boğazımıza geçecektir. Buradaki Türkler yakında ihtilâl kaldırtacaklar ve Türkler buraları istilâ edecekler. Onun için biz buradan bunları defedelim. Biz her türlü harekette serbestiz. Yaşasın Bulgaristan, Bulgar gençleri ve Bulgar.. Kahrolsun Türkler ve Türk gençleri. Hurra...”

diye bağırdı ve bütün Bulgar tarafından aynı nakarat tekrar edildi.

10 Kânunsânide Mihaylof ortadan kayboldu. Meğer Razgrad'daki 19 uncu

drujina (piyade taburu) kumandanlığına arzuhal vermiş. Oradan kendisine Rusçuk mutasarrıfından emir almasını söylemişler. Mumaileyh mezkûr emri alarak tekrar Razgrad'a gelmiş. Mumaileyh ihbarnamesinde güya Türklerin geceleri ovalarda talim yaptıklarını, Bulgarlara cefa edeceklerini ve sokağa çıkarmadıklarını zikretmiş ve bin türlü yalanlar uydurarak inandırmış. Kendisinin evvelce kapitan (yüzbaşı) bulunması sözlerine inanılması için kâfi gelmiş.

Derhal 500 asker köyümüzü sardılar. Bu, Kânunsaninin 16 ncı gecesi idi (16 Ocak 1929). Her yer basıldı ve herkes yataklarından kaldırılarak alıp götürüldü. Kımet (belediye başkanı), pomoştник (yardımcısı), sekreter mevküfler meyânında idi. Bütün köyde taharriyât (arama) yapıldı ve bu müthiş ! ihtilâl ocağında 9 küflü av tüfeği ile 10 adet Karadağ tabancası çıktı. Eğer Bulgar komşularımızı da arasaydılar bu miktarın birkaç misli çıkacağı şüphesiz idi. Askerler birçok izaç ve işkencelerden sonra 35 saat kadar kalıp çekildiler. Kumandan birçok tahkikatta bulundu. Nihayet fond tarlaları meselesinde Türkleri haklı gördü ve Bulgar komşulara darıldı.

20 Kânunsânide (Ocak) de 20 kadar Bulgar kahveyi basarak 30 kadar Türkü öyle fena halde dövdüler ki bugün bu zavallılardan kafası gözü yarılmayan azdır. Bu meyanda, ölüm döşeğine yatırılan müezzin efendi de vardır. Mescidin kapı ve pencereleri parçalanmış, mabet harap edilmiştir. Yapılan fecaatler ve şenaatler o kadar çoktur ki insan hangisini sayıp dökeceğini şaşırıyor!

Bu hâdise buradaki Türkleri o kadar fazla korkuttu ve sınırlendirdi ki, artık Türkiye'ye hicret (göç) için herkes baharı bekliyor. Genç ihtiyar herkesin ağzından işitilen söz budur: “Artık burada yaşamak bize haram oldu...”¹⁵

Dostluk gazetesi bu mektubu aktardıktan sonra diyor ki:

“Elimizde aslı mevcut bulunan mektubun feci satırlarını yazarken sarsıldık. Biz buraya kendimizden bir cümle eklemedik. Bilâkis bazı yerlerini kısaltttık” diyor. “Hükümetin hakiki, bir Türk-Bulgar yakınlaşması için çalıştığı bir zamanda yüz kızartan bu gibi hareketlere göz yummayacağını umuyor....

Ama Kemaller'in Yunus-Abdal köyü, Bulgarlardan zulüm gören tek Türk köyü değildi. Aynı tarihlerde başka Türk köylerinde de terör ve dehşet kol geziyordu. Bulgaristan Türkleri, ülkenin hemen her tarafında akıl almaz saldırılara uğruyorlardı. O tarihte Razgrad'da çıkan, Sofya'ya henüz

15 “Hicrete Kimler Sebep Oluyorlar?..”, *Dostluk* (Sofya), 2 Şubat 1929, No. 130, sayfa 1

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

taşınmamış olan *Deliorman* gazetesi, Türklere karşı çirkin saldırı haberleriyle doluydu. Bu gazetenin 25 Şubat 1929 tarihli sayısından işte birkaç örnek:

“Hakaretler, taarruzlar devam ediyor

Popköy (Popovo) kazasının Büyük Yeniköy kariyesindeki bütün pınarlara domuz yağı akıtılmış ve çeşmelere domuz eti asılmıştır. Türklerden **Şerif Ağa** dövülmüştür. Oradaki Türklere çıkacak sokak kalmamıştır. Zavallı millet ve zavallı perişanlık.”

“Kılıç-Sırman vakası

Geçenlerde Kemaller (İsperih) kazasının Kılıç-Sırman (Bırdokvo) kariyesinde “Müdafaa-i Vatan”cılardan (Rodna Zaştita) birkaç sarhoş herif güpegündüz Türk kahvehanelerine saldırarak Kerim Osman Oğlu Nazif, Şan Şerif oğlu dahil ve daha iki Türkü öldüresiye dövmüşlerdir. Mazlum Türklerin kabahatleri Türk oldukları ise, yazıklar olsun medeniyet ve demokrat kelimelerine.”

“İvanova'daki azınlık

Bütün Bulgaristan'ın Türk yaşayan her kasaba ve köyünde olduğu gibi, Preslav kazasının “İvanovo” kariyesindeki Türk halkı da Yeni Türk Harflerini öğrenmek üzere bir kurs açmışlardır. Bu kursa müdavim olan (devam eden) otuz kırk Müslüman “Müdafaa-i Vatan”cılarının (Rodna Zaştita) gece baskınlarına maruz kalmaktadırlar.

Geçen ayın yirmi sekizinci gecesini (28 Ocak 1929) mektebin önünden sekiz on el silah atılarak camlar parçalanmış, kurşunlar kursistlerin (kursa katılanların) üzerinden vızıldayarak geçmiş ve hamdolsun kimseye dokunmamıştır.

İkinci gece mektep üzerine yirmi, otuz metre mesafeden yine kurşun sıkılmış, bir saat sonra bir Türk kahvesini kalabalık bir Bulgar grubu basmıştır. Martin (piyade tüfeği) ve tabancalarla mücehhez olan bu grup Türk cemaatine hitaben: *“Burada ne için duruyorsunuz, haydi Türkiye'ye”* diye birçok saçmalar yumurtladıktan sonra defolup gitmiştir.

Üçüncü gece Hüseyin Pehlivan'ın kahvehanesi baskına uğramıştır. Etraf

köylerden arabalarla gurup gurup gelmekte olan “Rodna Zaştita”cılar (Müdafaa-i Vatan) Türkleri ürkütmek maksadıyla yapmadık rezalet bırakmıyorlar.

Bütün bu feci haller naçalnik (başkan) ve upravitele (şefe) bildirilmiştir. Fakat netice henüz belli değildir. Bıçaklık koyun gibi korku içinde titreşmekte olan zavallı Türkler Anavatan’a ilticaya karar vermişlerdir. Hükümetimizin ve Türk mebusların nazarı dikkatini celp ederiz.

Ömer Eyüp oğlu”

Deliorman: Biz artık, bütün bu hakaretlere karşı ne diyeceğimizi şaşırдық. Hükümetimize umumi bir millet protestosu yapmak zamanı gelmiştir. Mebuslarımızın şiddetle nazarı dikkatini celp ederiz.”¹⁶

Türkleri Göçe Zorlayan Bazı Bulgar Kuruluşları

Bazı Bulgar örgütleri, Bulgaristan Türklerini yerlerinden yurtlarından kovmayı kendilerine amaç edinmişlerdi. Kaba saba ve çirkin baskı yöntemleriyle Türkleri göçe zorlamaya çalışmışlar ve amaçlarına kısmen ulaşmışlardı. 1920’lerde ve 1930’larda Bulgaristan’dan Türk göçlerini anlayabilmek için bu örgütler aşağıda kısa kısa tanıtılmaktadır.

Rodna Zaştita

Belgelerde sıkça adı geçen Bulgar örgütlerinden biri “*Rodna Zaştita*”dır. Bulgarca “Yurt Savunması” demektir. Kaynaklarda adı, bazen yanlışlıkla, “*Narodna Zaştita*” (Millî Savunma) olarak da geçer.

Rodna Zaştita, faşist metotlarla kurulmuş faşist bir örgüttü. Kendisi de faşist bir örgüt olduğunu ilân etmişti. Yerel şubeleri müfreze ve gruplara ayrılmıştı. Grupların başında kumandanlar vardı. Kumandanları yerel şube başkanı atardı. Yerel şube başkanını ilçe şube başkanı; ilçe şube başkanını da il şube başkanı atardı. İl şube başkanları Sofya’da oturan büyük Başkan tarafından atanırdı. Örgütte seçimle işbaşına gelen yoktu.

Rodna Zaştita örgütü 1923’te kuruldu. Başlangıçta komünistleri ve Çiftçi partisi üyelerini hedef aldı. Sonra Bulgaristan’da bütün partilerin yasaklanmasını ve korporatif, faşist bir rejim kurulmasını istediğini açıkladı.

16 Deliorman gazetesi (Razgrat), 25 Şubat 1929

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

Aşırı milliyetçi ve ırkçıydı. Bulgaristan'da Bulgar olmayanlara, özellikle Türklere ve Yahudilere düşmandı. “*Bulgaristan Bulgarlarındır ve Bulgaristan'da diğer milletlere hayat hakkı yoktur*” prensibini benimsemişti. Bulgaristan Türklerine karşı amansız bir savaş açtı. Türkleri göçe zorlamaya ve onların mal ve mülklerini Bulgarların mülkiyetine geçirmeye çalıştı. Şumnu ve Rusçuk gibi yerlerde Türklerden alışverişleri engelledi, hatta Türkçe konuşulmasını engellemeye çalıştı. Bulgaristan'a komşu milletlere de kin ve düşmanlık duygularını körükliyordu. Şkaynof ve Çarıkçiyef adlarında iki emekli general tarafından idare ediliyordu. Üyelerinin çoğu silahlı gençlerdi. Sofya'da “Rodna Zaştita” adlı haftalık bir gazete çıkarıyordu.

Rodna Zaştita örgütü, Zgovor hükümetinin yardımları ve desteği ile iyice palazlandı. 20 bin kadar üyesi vardı. Bulgaristan Türklerine karşı ciddi bir tehdit oluşturdu. Bunun üzerine şikâyetler arttı. Ocak 1935'te çalışmaları yasaklandı. Birkaç ay sonra, Temmuz 1935'te faaliyetine yine izin verildi. Artık Bulgaristan'da faşist bir yönetim işbaşına gelmiş bulunduğu için olacak ki, *Rodna Zaştita* Ocak 1936'da gazetesini kapattı ve çalışmalarına son verdi.¹⁷

Bu faşist örgüt, 1920'lerde ve 1930'larda, kaba ve silahlı eylemleriyle masum Bulgaristan Türklerine büyük zararlar vermiş ve göçleri kamçulamıştır.

Trakya Komitesi

1913 yılında önce *Edirne-Trakya Derneği* olarak kuruldu. Genel Merkezi Sofya'daydı Statüsü ya da tüzüğü 1914'te yayımlandı. Görünüştteki amacı, Balkan Savaşında Trakya'dan göç etmiş olan Bulgar göçmenlerine yardım etmektir. Gizli amacı ise, Midye-Enez hattına kadar Doğu Trakya'yı Bulgaristan'a katmaktır.

Mütarekede Doğu Trakya'nın İtilâf Devletlerince işgal edilmesi üzerine, Edirne-Trakya Derneği, Trakya'nın özerk hale getirilmesi fikrini ileri sürmeye başladı. Özerklik, bu toprakların Bulgaristan'a katılması için ilk aşama olacaktır. Bulgarlar Doğru Trakya'yı ele geçirince Batı Trakya'nın da Yunanistan'a bırakılmasını önleyeceklerini umuyorlardı. Ama gelişmeler umdukları gibi olmadı.

17 Bılgarska Akademiye na Naukite (Bulgar Bilimler Akademizi), *Kratka Bılgarska Entsiklopediya* (Kısa Bulgar Ansiklopedisi), Sofya: 1967, Tom / Cilt 4, s.41 & DBA-Bulg.6, A.3, a.3: T.C. Sofya Elçiliği, “Bulgaristan” Etüdü, s. 164 vd.

1923 Lozan Antlaşmasıyla Batı Trakya Yunanistan'a bırakıldı. Batı Trakya Bulgarları da akın halinde Bulgaristan'a göç ettiler. Bulgaristan'da Trakyalı göçmenlerin sayısı arttı. Bunun üzerine "Edirne-Trakya Derneği" de adını "Trakya Derneği" olarak değiştirdi.

Trakya Derneği, 1928 yılında Filibe'de yapılan kongresinde, hem Batı Trakya'nın hem de Doğu Trakya'nın Bulgaristan'a katılmasının Derneğin amacı olduğu ilân edildi. Dernek, Balkan Savaşı'nda Edirne'nin Bulgar ordusu tarafından zapt edildiği günü (13 Mart 1913), her yıl "Trakya Günü" olarak kutluyordu. (1878'de Ayastefanos / Yeşilköy Andlaşması'nın yapıldığı 3 Mart günü de Bulgaristan'ın "Millî Günü" olarak kutlanıyordu.)

1923 darbesiyle iktidara gelen Tsankov Hükümeti ve özellikle Dışişleri Bakanı Kalfov, Trakya örgütünün siyasi emellerine karşıydı; bu emellerin, Bulgaristan'ın Türkiye ve Yunanistan ile ilişkilerini bozduğunu düşünüyordu. Daha sonra başa geçen Andrey Lyapçev Hükümeti (1926-1931) ve Halk Bloku Hükümetleri ise *Trakya Derneği*'ne hoşgörülü davrandılar ve örgüt serpildi.

1929 kongresine sunulan rapora göre, *Trakya Derneği*'nin 200 şubesi ve 18.465 üyesi vardı. Örgütün ileri gelenleri Sofya'da oldukça nüfuzlu kişilerdi; başkanı Kosta Görgiyef Demokratlar listesinden milletvekili seçilmişti. Örgütün Bulgar Parlamentosunda (Sobranya) başka adamları ve Sofya'da çıkan "*Trakya*" adlı bir yayın organı vardı.

1924 yılında *Trakya Gençlik Örgütü* kuruldu ve apayrı bir dernek gibi gelişti. 1930'da bu örgütün de 54 şubesi ve 4000 kadar kayıtlı üyesi vardı.¹⁸

Her iki Trakya derneği de Bulgaristan Türklerini çeşitli yollarla göçe zorlayan Bulgar örgütleri arasındaydı. Bunların bir gerekçesi de şuydu: 1912-1926 yılları arasında, yani Balkan Savaşından beri Doğu Trakya'dan 63.000, Batı Trakya'dan da 42.300 olmak üzere toplam 105.300 Bulgar Bulgaristan'a göç etmişti.¹⁹ Trakya Derneği öncelikle bu göçmenleri düşünüyor ve onlara göç edecek Türklerin topraklarını kazandırmanın hesabını yapıyordu. Oysa Balkan Savaşında yerinden yurdundan edilmiş olan on binlerce Türk ailesinin malı mülküne zaten Bulgar göçmenleri doldurulmuş idi.

Bu konuda T.C. Sofya Elçiliği 1930'da şu değerlendirmeyi yapmıştır.

18 DBA-Bulg. 6—A3 a 3: "Bulgaristan" Etüdü, s. 148-156

19 Kratka Bŭlgarska Ensikopediya (Kısa Bulgar Ansiklopedisi), I, s. 342

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

“Bir zamanlar komşu memleketlerden Bulgaristan’a akın halinde gelen Bulgarları yerleştirmekte müşkülâta tesadîf olunacağı hesap edilerek, bunlara boş yer tedariki için buradaki (Bulgaristan’daki) arazi ve emlâk sahibi Türklerin korkutularak muhacerete sevk derpiş olunmuş ve 1926 ilâ 1928 senelerinde bu hususta Türkler üzerinde hayli tazyiklerde bulunulmuştu. Bilâhare gelen muhacirlerin yerleştirilmesi kabil olduğu ve Türklerin kitle halinde muhaceretlerinin Bulgaristan iktisadi vaziyetini tehlikeli bir surette sarsacağı düşünüldüğünden bu tazyik ve eza ve zulümlere bir nihayet verilmiştir.”²⁰

Ama çok geçmeden baskılar ve zulümler yine başlayacaktı.

“Kubrat” Örgütü

Kubrat ismi, protobulgar hanlarından birinin adıdır. Bu han oğullarına birlik beraberlik içinde olmalarını vasiyet etmiş. Bundan esinlenen bir grup subay, 1919 yılında **Kubrat Örgütü**'nü kurmuşlar. Örgüt, Çiftçi Partisi aleyhindeki faaliyetlere ve 1923 darbesine aktif ve etkin biçimde katılmış. Önce milliyetçi örgüt olarak ortaya çıkmış, 1927 yılında faşist bir örgüte dönüşmüş. Daha sonra Roma'ya elçi olarak atanan emekli general Vilkov tarafından yönetiliyordu. Çeşitli parti bayrakları altında dağılmış görünen Bulgarları, Bulgar bayrağı altında ve “*Bulgaristan her şeyin üstünde ve her şey Bulgaristan için*” fikri etrafında birleştirmek istiyordu. Benzer amaçlar güden *Rodna Zaştita* ile **Kubrat Örgütü**'nün birleştirilmeleri çok konuşulmuş ise de gerçekleşmemişti. Bunların amaçları benzer, ama çalışma yöntemleri farklıydı. *Rodna Zaştita* gürültü patırtı ve sokak gösterileriyle sivrilirken, **Kubrat Örgütü** sessiz sedasız çalışıyordu.²¹ Her ikisi de Türklerin Bulgaristan'a göç etmelerini istiyordu.

“Otets Paisi” Birliği

Otets Paisi, 18. yüzyılda yaşamış bir Aynaroz papazının adıdır. Bulgar milliyetçiliğinin öncüsüdür. Bir Bulgar tarihi kaleme alarak Bulgarların ulusal uyanışına hizmet etmiştir. Bu örgüte onun adı verilmiştir.

“Otets Paisi” Birliği, 1928 yılında kuruldu. Bunun başında Sofya Arşöveki

20 DBA-Bulg. 6-A3, a3: “Bulgaristan” Etüdü, s. 190

21 DBA-Bulg. 6-A3, a3: “Bulgaristan” Etüdü, s. 170-172

Mgr. Stefan vardı. Amacı, dışarıya karşı ulusal sorunların savunulmasında aydın Bulgarların ve yurtsever Bulgar kuruluşlarının birlik halinde çalışmalarını sağlamak; Bulgar ulusal dilekleri hakkında kamuoyunu ve halkı aydınlatmak idi. Birlik, Bulgaristan'ın imzaladığı bazı antlaşmaların değiştirilmesini istiyor ver bunu da Bulgar "ulusal dilekleri" içinde sayıyordu.

"Otets Paisi" Birliği veya örgütü, öncelikle 1919'da imzalanan Neuilly Antlaşmasının azınlıkların korunmasıyla ilgili bölümüne cephe almıştı. Neuilly Antlaşmasının yıldönümünde bu Antlaşma aleyhinde Bulgaristan'ın her tarafında toplantılar, mitingler düzenliyordu...

Neuilly Antlaşmasının azınlıklarla ilgili bölümü, 1925 tarihli Türk-Bulgar Dostluk Antlaşmasının da ayrılmaz parçasını oluşturuyordu. Esasen Bulgaristan'da "azınlık" denince Türk ve Müslüman azınlık akla geliyordu; çünkü Türkler, Bulgarlardan sonra en büyük nüfusa sahipti. Türk azınlığı, Bulgaristan'da yaşayan birer avuç Musevi, Ermeni, Rum, Romen azınlıklarıyla kıyaslanamayacak kadar büyüktü. Arşivek Stefan'ın Birliği azınlıkların korunmasını, yani Türk azınlığının azınlık haklarını toptan reddediyordu.. "Azınlıkların korunması" ile ilgili hükümler antlaşmalardan çıkarılmalı ve uygulanmamalı idi. Yani Bulgaristan Türklerine azınlık hakları tanınmamalıydı; bu Türkler, ya Bulgarlaşmalı, ya da Bulgaristan'dan çekip gitmeliydiler. "Otets Paisi" örgütü işte bu fikri işliyordu.

Ve Bulgar Yayınları

Türkleri Bulgaristan'dan göç ettirmek isteyenler, yalnız belli Bulgar örgütleri ya da dernekleri değildi. Bazı Bulgar bilim adamları, yazarlar, gazeteciler de çeşitli yayınlarıyla doğrudan ya da dolaylı yoldan bu "sorun" üzerinde duruyorlardı. Bunlar, yalnız Türk nüfusun göç ettirilmesinin de yetmeyeceğini, Bulgar toprağından bütün Türk izlerini silmek gerektiği temasını işleyip duruyorlardı. Profesör Georgi T. Danailov gibi demografi uzmanları Bulgaristan nüfusunu incelerken, ülkenin belli yörelerinde Türk nüfus yoğunluğunun hâlâ devam ettiğini gözler önüne seriyor; öğrencilerine, "Söyler misiniz bana, bu Türklerin Bulgaristan'da işi ne?" diye soruyor ve "Rodna Zaştita" gibi faşist örgütlerin eylemlerine bilimsel gerekçe hazırlıyorlardı. Bazen de hükümet organı bir büyük gazete, Bulgaristan'da Türkçe yer adlarına bakarak, "Burası Bulgaristan mı, yoksa Orta Asya mı?" diye soruyor ve okuyucularını kışkırtıyordu. Bulgaristan'da çıkan küçük ve cılız Türk gazeteleri de bu saldırılara karşı Türk toplumunu savunmaya çalışıyorlardı...

Bir örnek aktaralım:

Bulgar Hükümetinin yayın organı *Demokratiçeski İzgovor* gazetesi, 1929 yılının Ocak ayında, “*Türkleşmiş Bulgaristan*” başlığı altında bir dizi yazı yayınlamıştı. Sofya’da Türkçe olarak çıkan *Rehber* gazetesi, 2 Şubat 1929 günlü sayısında aşağıdaki cevabı veriyor. Okuyalım:

“Demokratiçeski İzgovor” ne diyor?

“Domokratiçeski İzgovor” (Demokratik Birlik) gazetesi 28. I. 929 tarihli nüshasında “*Türkleşmiş Bulgaristan*” serlevhasile yazdığı bir “feyleton”da diyor ki:

‘Eğer Bulgaristan haritasını alır da şimali Bulgaristan’ın şark kısmına göz gezdirerek köy isimlerini okursan kendini Orta Asya’da zannedersin, bu sahada Türkçe olmadık pek az köy ismine tesadüf olunur. Meselâ Kadıköy, Köpekköy, Araplar, Berhanlar, Zincirli Kuyucuk, Kasım Kuyucuk, Demirci ve Aydoğdu gibi. Şurada burada pek seyrek Bulgarca isme tesadüf olunur.’

Denildikten sonra, Türklerin 500 sene evvel Bulgar köylerine Türkçe isim verdiklerini iddia ile Otluköyü’nü misal göstermiştir. Yazı şöyle devam ediyor.

‘Köy isimleri, daha ilk esaret zamanı Türkleştirilmiş olmalı ki, eski Bulgarca isimler tamamen unutulmuştur. Bulgaristan’ı haritadan öğrenen bir ecnebi, bununla Bulgaristan’ın yarısının kesif Türk kütlesile meskûn olduğunu zannedecektir.

Evvelce Bulgar köylerinin isimleri değiştirilmek için kanun lâyhası hazırlanmışken, Coğrafya Cemiyeti Türkçe isimlerin iyi tercüme edilmediğini iddia ile 5-6 sene evvel bu layihayı alarak bunları tercümeyle de deruhte etmişti. Cemiyet, arzusu ile aldığı bu işi başaramadı, layiha kanuniyet kesbedemeyerek Bulgaristan Türkleşmiş olarak kaldı.

Coğrafya Cemiyetinin lütfile boynumuzdaki Türk boyunduruğunun nasırı hâlâ duruyor.

Yahut Bulgaristan’ı Türklere kuddûs yapacağız, çünkü onlar Bulgar

köylerinin Türk adı ile çağırıldığını yalnız bizde işitecekler, fes, ferece ve Arap harflerini bizde görecekler.

Büyük vatanperveriz, yalnız bizde millî duygu yetişkinliği yoktur, millî adlarımız ve dilimizle iftihar etmiyoruz' diyor.

Rehber gazetesi, Bulgar gazetesinin bu satırlarını aktardıktan sonra kendi görüşlerine geçiyor ve şunları yazıyor:

“Şu feyleton eğer Hükümetin resmî bir gazetesinde yer almamış, başka bir gazetede yazılmış olsaydı ehemmiyet vermezdik. Feyletonda esas mesele addolunan köylerin adlarının Bulgarlaştırılmasına hiç muarız değiliz.

Bu değişmenin filhakika tarihî ve coğrafî birçok mahzurları vardır, millî duygu ve arzu önünde bu gibi ilmî şeylerin birçok yerde feda edildiği gibi burada da feda edilmesini hiç garip görmeyiz. Lâkin ofitsiöz (resmî) bir gazetenin, her tarafta sahte patriotların (yurtseverlerin) hükümetin arzusu hilafına Türklere bin bir türlü tecavüzatta bulunduğu şu zamanda efkârı avamı tehyiş (kamuoyunu kışkırtan) bir lisan kullanmasına taaccüp ederiz (şaşarız).

Muharririn Bulgaristan'ın şimal-i şarki (kuzeydoğu) kısmı dediği Deliorman'da zaten Türk kesafeti mevcuttur, bunu inkâr, zannederim manasızdır, mamafih biz hiçbir tek Bulgar olmayan bir Türk köyünün adının da değişmesinde mahzur görür değiliz.

Muharrir meslektaşımızın 500 sene evvel Türklerin Bulgar köylerinin adlarını değiştirdikleri iddiası doğru değildir.

Eğer Türkler 500 sene evvel Türkleştirme siyaseti takip edydiler, Balkanlarda, bilhassa Bulgaristan'da gayri Türk (Türk olmayan) bir nefer (kişi) kalmazdı; bu, bütün Bulgar tarihçilerince de malum bir hakikattir.

Bulgaristan'da Türk ismi taşıyan köylerin yüzde doksanı hali yerlerde yerleşen Türkler tarafından yapılmış köylerdir.

Türklerin Bulgaristan'ı istilâları aslında Deliorman ve Dobruca hemen kâmilen hali olduğuna birçok delâil (deliller) vardır.

Coğrafya Cemiyetinin köy isimlerinin Bulgarcaya tercümesinde hata yapıldığı iddiası pek doğrudur; Çangarlı ve Çangırılı denilen bir köy, “Canlı” olarak tercüme edilecek kadar hatalar yapıyor; bu köyün halkı Anadolu'nun

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

Çangırı, Çankırı havalisinden gelerek yeni yaptıkları köylerine eski vatanlarının adını verdiklerine şüphe yoktur.

Bu hususta bunun yüzlerce misalini görmekteyiz.

Biz meselenin coğrafi ve tarihî kısmına istitraten temas ettik (sadece değindik).

Bize şu satırları yazdırmağa saik olan vatanın hakiki menafini (menfaatlerini, çıkarlarını) anlamayan ve şahsi menafi kovalayan bir takım sahte patriyot gençlerin son zamanlarda Bulgaristan Türklerine karşı temadi eden tecavüzatlarını (sürüp giden saldırılarını) artırarak '*haydi Anadolu'ya!*' nakaratlarını tekrarlatacak, ve bu gibi kendini bilmezleri Türkler aleyhine tecavüze teşci ve kıskırtacak ağır tabiratin hükümete mensup bir gazetede yer bulmasıdır.

Vatanın müstahsil ve en muti bir unsuru olan Türklere karşı Hükümetimizin bilhassa Başvekil Gospodin Lâpçef'in iyi gözle baktığını bildiğimizden Demokratiçeski İzgovor'un kullandığı lisana hayret ve beyan-ı teessüf ederiz."²²

“Deliorman” Gazetesi Göç Sorununa Eğiliyor

1930 yılında göç sorunu günün konusu idi. Soydaşlar dalga dalga Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç ediyordu. Sofya'da Türkçe olarak çıkan *Deliorman* gazetesi, “göç derdi” üzerine kaygıyla eğiliyor ve Türk halkını bu göçten vazgeçirmeye uğraşıyordu. Gazete, 8 Mart günü aşağıdaki başyazıyı yayımlıyordu:

“SEVGİLİ KÖYLÜMÜZ İLE HASBİHAL HİCRET DERDİ

Deliorman, Bulgarya Türkünün özünü, asıl kuvvetini teşkil eden mübarek köylülerimizle, mert amucalarla birkaç konuşma, dertleşme yapacaktır.

Bugün, bu konuşmalardan en büyük kaygımız olan hicret, muhacirlik (göç) derdini seçtik. Bu hususta düşündüklerimizden, duyduklarımızdan, bildiklerimizden bahsedeceğiz.

22 “D. İzgovor” ne diyor?”, Rehber gazetesi (Sofya), Yıl 2, No. 55, 2 Şubat 1929

Cennet gibi, bu vatanın (Bulgaristan'ın) içinde, asırlarca yaşayan Türk köylüsü malını, hayvanını otlattığı zümrüt gibi merasını, tohum attığı bereketli, yeşil tarlasını, ehli ile, kızanları ile, çocukları ile içinde barındıkları, yaşadığı ecdat ocağını, mis gibi evceğini asla bırakmamalıdır. Muhacirliğe kalkmayı asla düşünmemelidir, aklından geçirmemelidir.

Bir kere bütün amucalar, köylüler bilmelidirler ki, başta muhterem Başvekilimiz Liyapçef cenapları olduğu halde Hükümetimizin tekmil büyükleri, siyasî fırkalarımızın liderleri, elebaşları Bulgar vatanının kuvvetli bir iktisat ve ziraat unsuru olan Türklerin kalkıp gitmesini istemiyorlar.

Yüksek ihatalı bu Devlet adamları Türklerden geri kalacak boşluğun vatanın çok zararına olacağını kavramışlardır. Toptan bir hicrete (göçe) razı değildirlere. Zaten, bu vatanını seven, vatanın menfaatini kendi hasis menfaatinden yüksek görebilen vicdan ve akıl sahibi her memur, her namuslu Bulgar vatandaşımız da böyle düşünmek vazifesindedir ve böyle düşündüğünde de şüphe yoktur.

O halde zavallı birçok köylülerimizin varını, malını yok pahasına elden çıkararak, hatta birçok kere canını, namusunu selâmete atmak için asırlarca üzerinde yaşadığı mübarek toprağını, sönmemiş ocağını, evini arkasında bırakarak sefil ve perişan hicret yollarına dökülmesine sebep olan kimlerdir?

Bu baykuşlar içimizde maalesef vatandaş ismini taşıyanlardır. Öyle bir takım alçak insanlar vardır ki, bunlar muhacir işleriyle keselerini doldurmak için şurada burada yerleşerek, serseri iş adamı grupları halinde muhacirleri soymakta ve müşterilerini çoğaltmak için her tarafa propagandalarını yaymaktadırlar.

Hükümetin bilhassa bu kabil felâket bezirgânlarına dikkat nazarını celbederiz. Amucalarımıza da, köylülerimize de bu avcıların tuzağına düşmeğe dikkat etmelerini, hicrete mecbur olan bulunursa bunların da resmî devlet memurlarından ve Türkiye konsoloshanelerinden başka yere başvuramalarını tavsiye ederiz. Bu gibi felâket tellallarını da hükümete bildirmek lâzımdır.

Bir de bu işgüzarların haricinde şimali Bulgaristan'da vatanın sâkin, itaatli, çalışkan ve fedakâr birer çocuğu olan Türklere dayak atan, bunları yaralamaktan, hatta öldürmekten zevk alan, köy çeşmesine domuz yağı süren, camiini taşıyan, bazen de cami yakan velhasıl saf halkın dinî hissiyatını galeyana getirmek, gözünü yıldırım, üzerlerine dehşet, korku salarak, bu

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

güzel vatanı terkettirmeğe çalışan kara bir teşkilât da, hükümetimizin her vakit şükranla, minnetle yadettiğimiz mutasarrıflara vermiş olduğu evamire (emirlere) rağmen, faaliyetine devam ediyor.

Son zamanlarda şimal taraflarındaki (kuzey Bulgaristan'daki) bu belâya cenup (güney) taraflarında ikinci bir belâ daha zam oldu (eklendi).

Kırcaali ve havalisinde de kahpece pusu kurarak namuslu Bulgarya Türkünü öldürenler belirdi. Orada da Türk'ün tarlasını, evini bırakıp hicret etmesini isteyenler his olunmağa başladı. Şimdiye kadar kalem ile, nutuklarla velhasıl medeni insanlar şeklinde hareket eden bir teşkilâtın eline sopa ve silah aldığını Bulgarya Türkü hayretle, esefle, lânetle his ediyor...

Hükümetimizin Başvekili ve Dahiliye ministri (bakanı) Liyapçev Cenapları vatanımızın gerekli dahili sükûn ve rahatı noktai nazarından ve hatta siyaseti hariciyemizin malum prensiplerine zarar ika ettiğine ve edeceğine (zarar verdiği ve vereceğine) şüphemiz olmayan, ayrı ayrı isimdeki bu iki teşkilâta (Trakya Komitesi ve Rodna Zaştita örgütü kastediliyor-BNŞ) katiyetle hadlerini bildirmesini, mütecavizleri, para kazanmak hırsı ile (Türkleri) muhacerete teşvik edenleri, propagandacıları, muhacirleri soyan bir takım serserileri kanunun adil pençesine şiddetle çarpmasını, Türk azınlığının, Türk köylüsünün en can alacak ve acele bir dileği olarak istirham ediyoruz.

Ecdadımızın temiz kanını damarlarında taşıyan mert amucalarımıza da nasihatimiz, evvelâ böyle propagandacıları hemen Hükümete haber vermeleri ve hicrete mecbur olanların da bu gibi serserilerin damına düşmemeğe dikkat eylemeleridir. Bahusus eli sopalı ve silahlıların tecavüzlerine karşı hiç korkmayarak Hükümetin kanunlarına, adaletine itimat ederek zaman geçirmeden ispatlı, şahitli bir surette mahallin kaymakam veya mutasarrıfına şikâyet etmeli, bir istida da Sofya'da Dahiliye ministirine (İçişleri Bakanına) göndermeli ve gazetemiz idaresine de bir mektupla derhal malumat yetiştirmeleridir.

Muhaceret dertlerimizin bir de garip bir menfi tarafı var. Bu hastalık nedense Rodoplar'da, Kırçalı'da, Paşmaklı taraflarında hüküm sürüyor. Buralardan aldığımız birçok mektuplarda ailesi efradının, hicret edenlerden geriye kalanlar, meselâ kocası Türkiye'ye gitmiş, karısı ve çocukları köyünde kalmış olanlar bizzature yurtlarında kalmayarak aile reisini takip için Türkiye'ye hicret etmek isterlerse mahalli memurlar bunlara müşkülât çıkarıyorlarmış, hatta ufak tefek memurlar şöyle dursun, Paşmaklı mutasarrıfı (valisi) bile bunların hicretlerine müsaade edilemeyeceğini söyleyerek pasaportlarını

vermiyorlarmış. Bu ailelerin birçoğu bu kanunsuz hareket yüzünden sefaletle, perişanlığa düşmüş, hatta içlerinden dilencilığe kadar düşenler olmuştur. Yine bu mektuplarda okuduğumuza göre, bazı hükümet memurları aile içinde Bulgarca konuşan Müslümanlarla (Pomaklar kastediliyor-BNŞ) Türkçe konuşan Müslümanlar arasında fark gözetmekte, muahedeyi (Dostluk Antlaşmasını ve Oturma Sözleşmesini-BNŞ) istedikleri gibi tatbika yeltenmekte imişler. Bulgaristan'da yaşayan bütün Müslümanların bir Türk ekalliyeti (azınlığı) teşkil ettiğini anlamayan bu zevata sözümüz, Sobranya'dan geçmiş ve bugün bir kanun olan Bulgarya-Türkiye Dostluk Muahedenamesini harfiyen icra etmek (uygulamak) teknil memurlarımızın kanunî vazifesidir.

Bu muhacerete taraftar olmadığımızı bu satırlarda vatanperverane bir hisle itiraf etmiş olmakla beraber hicrete muztar kalanların (çaresiz göç etmek zorunda kalanların) veya herhangi bir vakit hali yerinde olup da malını mülkünü tasfiye etmiş ve Türkiye'ye göç etmeğe karar vermiş her Müslüman'ın muhaceretinin serbest olduğu ve bunlara müşkülât (güçlük) gösterilmesinin gayri kanunî ve binaenaleyh cezayı mucip olduğu da malumdur. Hükümetimizin bu menfi hareket hakkında mahallinde tahkikat yaptırarak fartı (aşırı) gayreti görülen küçük, büyük bu gibi memurlara vazifelerini bildireceğinden şüphe etmeyiz.”²³

Bu başyazısında *Deliorman* gazetesi, Bulgaristan Türklerini göç etmekten caydırmağa çalışıyor. Aynı zamanda Bulgar Hükümetine mesaj vererek, Türkleri göçe zorlayan baskıların önlenmesini, mutlaka göç etmek isteyenlere de engel olunmamasını, Pomakların göçüne de zorluk çıkarılmamasını istemektedir.

Gazeteyi çıkaran Mahmut Necmettin Bey idi. İmzasız olan başyazı belki onun kaleminden çıkmıştı. “Amuca” denen Bulgaristan Türk köylülerine ata yurdunuzu bırakıp göç etmeyin diye seslenen Mahmut Necmettin Bey, birkaç yıl sonra kendisi de Türkiye'ye göç etmek zorunda kalacak ve Türkiye'de Deliorman soyadını alacaktı.

Deliorman, göçe karşı yayınlarını sürdürüyordu. Gazetenin 19 Nisan 1930 tarihli sayısında şu manzume yayımlanmıştı:

23 “Sevgili Köylümüz ile Hasbihal: Hicret Derdi” (Başyazı), *Deliorman* (Sofya), Cumartesi 8 Mart 1930, No. 19 (222), Yıl 8.

HİCRETE GÖZ DİKEN MİLLETİME

Kamçı* gibi akıp gitme,
Etrafını yakıp gitme.
Ey Türk oğlu, dede ilin
Ellere bırakıp gitme

Sana söylerim doğruca,
Trakya, Tozluk – karı koca
Bir kardaş, kızkardaştır
Deliorman'la Dobruca.

Dedelerin sürdü, ekti,
Bu il ** için neler çekti!
Yüzlerce yıl silâh elde,
İl uğruna kanlar döktü.

Dedelerin orda yatıyor
Ruhları göklerden bakıyor
Gücenip ağlayan ilin
Gözlerinden yaşlar akıyor.

Hesab edilmez hiçbir an
Burada dökülen al kan.
Sözlerimde yalan yoktur,
Şahidimdir Kocabalkan.

Bu gözyaşların silmek
Senin borcun bunu bilmek
Ey Türk oğlu, sana düşen
Ağlayan ili güldürmek!²⁴

Rila, Rodop,yuca yuca
Ulu Tuna, Meriç, Tunca
Bunlar bunu bilir iken
Hainlik olur mu bunca?

(* **Kamçı**: Kocabalkan'dan çıkan ve Karadenize akan su. ** **İl**: yurt, vatan.)

Mazumenin altında imza yok, bunun Muharrem Yumukoğlu'nun kaleminden çıktığı sanılmaktadır.

7 Yılda 100 bin Göçmen...

25 Yılda 850 Bin göçmen

Cumhuriyetin ilk 10 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye 101.507 göçmen geldi.²⁵ Aslında bu miktar, Bulgaristan'dan 1927-1933 yıllarında gelen göçmenleri gösterir; Çünkü Cumhuriyetin ilk üç-dört yılında (1923-1926) Bulgaristan'dan ülkemize toplu bir göç akını olmamıştır.

24 "Hicrete Göz diken Milletime" (manzume), Deliorman (Sofya), 19 Nisan 1930, No. 25 (222).

25 Cevat Geray, Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı 1923-1961, SBF Yayını, Ankara: 1962, tablo 2 & Bilâl N. Şimşir, Bulgaristan Türkleri (1878-1985), Bilgi Yayınevi, Ankara: 1986, s. 211

Türk istatistiklerine göre, 1923-1949 döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerin toplam sayısı 220.122'ye çıkmıştır. Bu sayının yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO 1

**CUMHURİYETİN İLK DÖNEMİNDE
BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE GELEN GÖÇMEN SAYISI
(1923-1949)²⁶**

Yıllar	Yıllar
1923-1933	101.507
1934	8.682
1935	24.968
1936	11.730
1937	13.940
1938	20.542
1939	17.769
1940	6.960
1941	3.803
1942	2.672
1943	1.145
1944	489
1945	631
1946	706
1947	1.763
1948	1.514
1949	1.640
1923-1949 Toplamı	220.122

Cumhuriyetin ilk çeyrek yüzyılında, çeşitli ülkelerden ülkemize gelen göçmenlerin toplam sayısı ise 850 bini bulmuştur. Bunun dökümü aşağıdadır.

²⁶ Cevat Geray, Türkiye'den ve Türkiye'ye göçler ve Göçmenlerin İskânı 1923-1961, AÜ SBF Yayını Ankara, 1952, tablo 2 & Bilâl N. Şimşir, Bulgaristan Türkleri, Bilgi Yayınevi, Ankara: 1986, S. 211

TABLO 2

1923-1949 YILLARINDA ÇEŞİTLİ ÜLKELERDEN TÜRKİYE'YE
GELEN MÜBADİL, GÖÇMEN VE MÜLTECİLERİ
GÖSTERİR CETVEL²⁷

Senesi	Aile adedi	Nüfus adedi
1923	50.259	196.420
1924	52.221	208.886
1925	9.813	39.634
1926	8.201	32.852
1927	6.805	27.172
1928	10.143	40.570
1929	4.785	19.133
1930	3.490	13.964
1931	2.945	11.648
1932	2.905	11.603
1933	6.167	25.656
1934	9.282	34.057
1935	13.002	50.719
1936	8.518	33.074
1937	7.008	26.752
1938	8.734	29.678
1939	5.728	21.458
1940	3.499	11.216
1941	1.434	5.161
1942	1.025	3.607
1943	425	1.340
1944	185	506
1945	222	690
1946	344	877
1947	270	630
1948	405	1.145
1949	493	1.683
TOPLAM	218.309	850.131

Dr. Bilâl N. ŞİMŞİR

1923-1924 yıllarında gelenler, Yunanistan mübadilleridir. Ondan sonraki yıllarda gelenlerin büyük çoğunluğunu Bulgaristan'dan gelen göçmenler oluşturmaktadır.